

УДК 378.091.33:811.161.2

ДИДАКТИЧНА ГРА ЯК АКТИВНИЙ ЗАСІБ ВИХОВАННЯ МОВЛЕННЄВИХ ЯКОСТЕЙ СТУДЕНТІВ ГУМАНІТАРНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ

Я.В.Білоусова

Анотація. У статті проаналізовано роль активних методів навчання у вихованні мовленнєвої культури студентів-гуманітаріїв, зокрема рольові та ділові ігри на підсумкових заняттях з курсу «Основи культури мовлення».

Ключові слова: активні методи навчання, мовленнєва культура, рольові ігри, студентська конференція.

Аннотация. В статье проанализирована роль активных методов обучения в воспитании языковой культуры студентов-гуманитариев, в частности ролевые и деловые игры на итоговых занятиях курса «Основы языковой культуры».

Ключевые слова: активные методы обучения, языковая культура, ролевые игры, студенческая конференция.

Abstract. The role of active teaching methods in the education of speech culture in humanities students of high schools has been analyzed in the article. In particular the role-playing and business games at the final sessions of the course "Fundamentals of culture of speech" are considered.

Keywords: active learning methods, speech culture, role-playing games, student conference.

Досвід викладацької роботи зі студентами-гуманітаріями свідчить, що однією з основних передумов успішного формування мовленнєвих якостей студентів гуманітарних факультетів є використання під час практичних занять з „Основ культури мовлення» активних форм навчання. До активних форм навчання належать метод рольових і ділових ігор, творчі вправи (вправи-тренінги),

моделювання педагогічних ситуацій, виступи-імпровізації, творчі конкурси, диспут, етична бесіда, самоаналіз та рецензування, метод тестування тощо.

Активні форми роботи дозволяють максимально змодельовати навчально-виховний процес, створюють умови для професійно-орієнтованого спілкування. Саме завдяки їх використанню забезпечується ефективність процесу формування мовленнєвих умінь: кожен студент має можливість стати безпосереднім учасником навчального процесу, виявити свій творчий потенціал, поглибити свої знання, навчитися долати професійні труднощі в процесі переконуючої комунікації – здійснювати пошук комунікативних засобів розв'язання професійних проблем.

Серед різноманітних активних методів, що застосовувалися нами на практичних заняттях з курсу «Основи культури мовлення», найбільш результативними, на нашу думку, виявилися рольові та ділові ігри. Рольова гра подібна до драматизації чіткістю визначення проблеми гри, організацією діалогічного спілкування учасників, врахуванням індивідуального комунікативного досвіду студентів, розв'язанням задач на основі теоретичних знань, а не на власний розсуд чи з особистого бажання. Однак відрізняється від неї тим, що гравець повинен самостійно орієнтуватись у мотивах вчинків дійової особи, обирати й втілювати зовнішні прояви її внутрішнього світу, тобто здійснювати дії, адекватні тим, що виконує викладач, прогножуючи та реалізуючи педагогічний вплив. Така гра неможлива без індивідуальної творчості студентів, заснованої на професійно значимих аналітичних умінь і тісно пов'язаної з удосконаленням комплексного оволодіння всіма засобами професійної діяльності, зокрема, мовленнєво-комунікативної.

Особливість ділової гри полягає у спрямованості на формування в студентів ділових якостей, актуальних на фоні загальних професійних функцій. Її сутність – відтворення професійної ситуації у стандартизованому вигляді, пошук оптимальних напрямків розвитку даної ситуації. Елементом ділової гри може бути освоєння певного методичного прийому (бесіда, розповідь тощо) на рівні загальних вимог до здійснення такого виду дій. Гра, як жодна інша активна форма, дозволяє слухачеві пройти основні етапи засвоєння матеріалу – сприйняття, осмислення, запам'ятовування, застосування [4, с.1].

Педагог С.О.Сисоєва вважає, що ігровий метод є методом стимулювання інтересу учнів до самостійних досліджень. Вирішальна роль при цьому відводиться пізнавальним, розвивальним іграм-диспутом, дискусіям, моделюванню ситуацій. Такі ігри сприяють розвитку різних інтелектуальних якостей, а саме: уваги, пам'яті, умінь знаходити закономірності, класифікувати та систематизувати матеріал, здатності комбінувати, передбачати наслідки власних дій тощо [5, с.105].

Інтелектуальні ігри, що відображають соціальні стосунки, є предметом дослідження Е.Берна. На думку вченого, всі важливі соціальні контакти протікають як ігри [1, с.14], тому його роботи містять багатий опис таких різноманітних ігор-дій, окремі елементи яких увійшли до застосованих на заняттях творчих вправ і завдань. Адже головна мета ігрового методу, за Е.Берном, полягає в тому, щоб навчати людину аналізувати характер свого спілкування (використовувати слова, думки, інтонацію, міміку стосовно різних видів комунікації), допомагати в її умінь оцінювати свої слова та вчинки, постійно осмислювати їх справжню сутність і сприйняття співрозмовником.

При проведенні занять нами успішно використовувались рольові та ділові ігри, педагогічні та комунікативні ситуації, бесіди, описані в педагогічній літературі (Д.М.Александров, Е.Берн, Д.Х.Вагапова, І.А.Зязюн, А.Й. Капська, О.І.Кретова, Г.М.Сагач, О.Г.Штепа, О.А.Юніна та ін.). Так, з-поміж провідних методів ігрової роботи Д.Х.Вагапової у нашому дослідженні творчо запозичено рольові та ділові ігри, що імітують реальні життєві ситуації, розв'язування й складання комунікативних, логічних, психологічних і етичних задач, власну мисленнєво-мовленнєву творчість: створення мисленнєвих висловлювань відповідно до певної ситуації і жанру тощо. Як і в Д.Х.Вагапової, в обраній ігровій системі дій нашого експерименту переважала колективна мисленнєво-мовленнєва діяльність на заняттях з відповідною підготовкою до неї вдома.

У процесі роботи модифікувались, розроблялись власні активні форми роботи. Методи мовлення, які ми пропонуємо, мають сприяти оптимізації діяльності студентів: мисленнєвої, мовленнєвої, комунікативної, творчої, педагогічної. Ігрові методи, що використовувались під час занять, підпорядковані основній стратегічній меті – формуванню мовленнєвої культури студента.

Одним із основних питань дослідження ролі ігрових методів у формуванні мовленнєвої культури студента є питання про організацію діяльності студентів при цьому. Ця організація включає визначення місця кожного виду таких завдань у системі навчальної роботи: організацію безпосередньої діяльності при цьому, обговорення результатів, оцінку. Дотримання перерахованих компонентів сприяє ефективній організації процесу розв'язання ігрових завдань і, відповідно, успішному формуванню мовленнєвої культури майбутніх спеціалістів-гуманітаріїв.

Переважна більшість практичних занять будувалась нами за таким планом: а) актуалізація засвоєних теоретичних знань про способи виконання певних прагматико-процедурних дій, приведення їх в систему, показ значущості знань з метою формування інтересу та потреби в оволодінні ними; б) тренінг окремих способів дії, характерних для певного мовленнєвого уміння, його автоматизація; в) розвиток комплексу способів дії шляхом самостійного їх використання на репродуктивному рівні; г) формування вміння переносити відпрацьовані навички в нові, нестандартні, творчі мовленнєво-комунікативні ситуації. Наприкінці кожного практичного заняття підводились підсумки, визначалася творча група, що найкраще справилася із завданням, обговорювалися недоліки та помилки, виявлялися можливості запобігання їх у майбутньому.

Так, доцільним видається нам проведення на одному з практичних занять **студентської конференції**, присвяченої поглибленню поняття «мовленнєва культура» особистості, зокрема, її ролі в професійній діяльності спеціаліста-гуманітарія. Подамо короткий опис (конспект) такого заняття.

Підготовка до конференції передбачає, насамперед, розподіл ролей: обираються ведучий, студент-ідеаліст, студент-прагматик, учений-психолог, педагог-теоретик, лінгвіст, молодий спеціаліст (юрист), досвідчений спеціаліст (учитель-методист), старшокласник та ін. Потім окреслюються завдання: скориставшись списком рекомендованої літератури, підготувати невелике за обсягом повідомлення відповідно до теми конференції та свого амплуа. Заняття (конференцію) відкриває ведучий, який оголошує тему, знайомить присутніх з учасниками та запрошеними, визначає мету дослідження. Далі він надає слово для виступу студенту-ідеалісту та студенту-прагматику, завдання яких – розпочати дискусію. Студент-ідеаліст у своєму виступі наголошує на необхідності оволодіння кожним студентом гуманітарного профілю, незалежно від його фаху, високим рівнем мовленнєвої культури й обґрунтовує свою точку зору. За ним виступає прагматик, який стверджує, що головне для молодого спеціаліста-гуманітарія – досконало знати предмет своєї фахової діяльності, а рівень мовленнєвої культури для зростання його майстерності не має великого значення. Так, наприклад, говорить він, соціологи, вчителі точних дисциплін частіше користуються мовою цифр та знаків, аніж словами, тому вимагати від них високої мовленнєвої культури, зокрема, виразності, багатства й образності мовлення, не зовсім коректно.

Таким чином, дискусія розпочалась, починають виступати прихильники того чи іншого погляду. Далі ведучий повідомляє, що серед учасників конференції спостерігається поділ на дві групи, погляди представників яких є протилежними за своєю суттю. Для досягнення істини слово надається запрошеним фахівцям, що підготували повідомлення із запропонованої проблеми. Фахівці мають завдання: у короткому повідомленні (до 5 хвилин) викласти засадові положення щодо мовленнєвої культури спеціаліста гуманітарного профілю з погляду тієї науки, яку вони репрезентують.

Педагог-теоретик акцентує увагу на загально-теоретичних проблемах мовленнєвої культури учителя, окреслюючи шляхи і напрямки її вивчення в сучасній педагогіці, зупиняється, зокрема, на етичних основах даної культури; учений-психолог знайомить присутніх з основами мисленнєво-мовленнєвої діяльності людини, зокрема, з механізмом породження і сприйняття слова; учений-лінгвіст розглядає складові елементи мовлення, розподіл понять «мова» та «мовлення», «культура мовлення» та «культура мови», актуальні питання культури мовлення на сучасному етапі суспільного розвитку країни. Ведучий зазначає, що для з'ясування місця і ролі мовленнєвої культури у фаховій діяльності випускника-гуманітарія, варто надати слово молодому спеціалісту; в даному разі таким є юрист-консультант. Молодий юрист розповідає про свої проблеми і труднощі в роботі (пов'язані з мовленнєво-комунікативною діяльністю), з якими йому довелося зустрітися після закінчення вищого навчального закладу, зокрема, зупиняється на важливості умінь знаходити контакт із підлеглими та клієнтами. Далі виступають досвідчені спеціалісти (економісти, педагоги, соціологи) і діляться своїми думками з приводу предмета обговорення. Добре було б запросити на конференцію справжніх практикуючих (молодих та досвідчених) спеціалістів відповідно до фаху студентів. Насамкінець можуть викласти свої думки з приводу рівня мовленнєвої культури спеціаліста-гуманітарія їхні «клієнти», «колеги», «підлеглі», «учні». Так, учень-старшокласник оцінює мовленнєву культуру своїх учителів відповідно до свого власного шкільного досвіду. Після закінчення виступів гостям ставлять питання. Ведучий підсумовує роботу студентської науково-практичної конференції, дякує учасникам і гостям.

Отже підготовка й безпосередня участь кожного студента в ділових іграх, в рольових диспутах, у вправах-тренінгах, творчих конкурсах – спільна творча діяльність на практичних заняттях викладача і студентів з направленістю на формування культурно-професійного спілкування активно сприяли розвитку в майбутніх фахівців гуманітарного профілю таких творчих здібностей і умінь, як от: визнання рівності позицій всіх учасників дискусії, повага до думки, що відрізняється від власної, уміння відстоювати свою точку зору, аргументація її з урахуванням думок і поглядів інших.

Література

1. Берн Э. Игры, в которые играют люди: Психология человеческих взаимоотношений; Люди, которые играют в игры: Психология человеческой судьбы: [пер. с англ.] / Э. Берн. – М.: Прогресс, 1988. – 339 с.
2. Гриценко Т. Б. Українська мова та культура мовлення: [Навчальний посібник для студентів аграрних вищих навчальних закладів та коледжів] / Т. Б. Гриценко. – Вінниця: Нова книга, 2003. – 472с.
3. Культура ділового мовлення: Практикум / за ред. Н.Д. Бабич. – Чернівці: Рута, 1997. – 168с.
4. Сагач Г.М. Риторика в інтелектуальних іграх / Г.М. Сагач, Е.А.Юнина. – К.: Школяр, 1990. – 27 с.
5. Сисоєва С.О. Педагогічна творчість / С.О. Сисоєва. – К.: ВИПОЛ, 1998. – 151 с.